

ŞİDDET VE SOSYAL TRAVMALAR

Yayın Editörü

Adem SOLAK

Akademik Editörler

Zahir KIZMAZ

Enver SARI

Nurten SARGIN

Fatime GÜNEŞ

Vahap ÖZPOLAT

Gül Sultan ÖZEREN

Rahman ÇAKIR

Ömer BİLEN

Mehmet GÜR

M. Şamil GÜNEŞ

[ISBN: 978-975-2489-09-7]

HEGEM YAYINLARI – ANKARA

2018

**AİLE EKSENLİ ŞİDDET VE
DOĐURDUĐU SOSYAL
TRAVMALAR**

Yayın Edit6r6: Adem SOLAK

Akademik Edit6rler

Mehmet G6R – Mehmet Şamil G6NEŐ – 6mer B6LEN

Bu eser, Samsun Valiliđi, Samsun Büyükşehir Belediye Başkanlığı, Ondokuz Mayıs niversitesi ve Şiddetle Mücadele Vakfi ortaklığı; Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı, Mteebbis GeliŐim Vakfi ve Mađdurlar İçin Adalet Derneđi desteğiyle 26, 27, 28 Nisan 2018 tarihlerinde Samsun'da yapılan "Şiddet ve Sosyal Travmalar" Uluslararası Kongresi oturumlu bildirilerinden oluŐturulmuŐtur.

Kongre Bilim Kurulunda 10 yabancı ve 33 yerel olmak üzere 43 bilim insanı yer almıştır. Kongreye 77 niversiteden 384 đretim elemanı bildirili olarak katılmıŐ; etkinliklerde 63 oturumda 252 yerli ve 6 yabancı bildiri sunulmuştur.

Önsöz

Şiddet, bütün zamanlarda insanlık için en büyük endişe ve korku kaynağı olmuştur. Bugün de değişen bir şey yok. Mala kast, cana kast ırza kast olaylarıyla her gün medya haber olarak dolup taşıyor ve içimiz kararıyor. Şiddet, insanca yaşama hakkına kasti bir saldırdır. Şiddet arkasında çok sayıda etmen olabildiği için anlaşılması, izahı zor ve karmaşık bir olgudur. Şiddeti doğru anlamının, anlatmanın zorlukları, onunla etkin mücadele modelleri geliştirmemizi de zorlaştırmaktadır.

Şiddet davranışları bir anda ortaya çıkmaz. Yaşanan her olayın mutlaka bir arka planı vardır. Yaralamak, öldürmek, uyuşturucuya, intihara yönelmek kolay şeyler değildir. Hangi türü olursa olsun insanların şiddete yönelmesi bir süreç işidir. Daha doğrusu her şey çocuklukla başlar. Şiddet kültürü içinde yetişen bir çocuğun bir gün kendisi de şiddet batağına düşmeye adaydır. Şiddetin her türü ile başımızın belada olduğunu bilmek zorundayız. İnsanlık sorunlarını görmezlikten gelerek, yok sayarak çözemeyiz. Aksine gerçekleri saklamak, kötülüklerle mücadeleyi engeller, zaaf yaratır ve yeni hayatların heba olmasının önünü açar; buna hiçbirimizin hakkı yoktur.

Terör, şiddetin çok vahşi bir şeklidir ve yaşandığı toplumlarda ciddi sosyal travmalara yol açar. İhtilaller siyasi bir şiddet şeklidir ve yaşandığında uzun yıllara yayılabilecek sosyal travmalara yol açar. Zorunlu göçler bir şiddettir; hem göç edenler ve hem de göç edilen yerdekiler için sosyal travmalara yol açar. Uyuşturucuya, intihara yönelişlerdeki artışlar sosyal travmalara yol açar. Çocukların, gençlerin ve dahası tüm kesimlerin maruz kaldığı sanal alem şiddeti sosyal travmalar yaratır. Cinsiyet ayrımcılığı, etnik ayrımcılık, dışlama, ötekileştirme birer şiddettir ve gruplarda sosyal travmalara yol açar. Şiddetin her türlü insanlık ayıbıdır; insan hukukunun çiğnenmesidir. O zaman

bireyler olarak, gruplar olarak, kurumlar olarak ve devlet olarak şiddetle, suçla mücadele adına ne yapmalıyız? Bu soru bütün zamanların en önemli sorusudur ve bu önemli soruya cevap bulmak üzere ülkemizin her yanından bilim insanları şehrimizde üç gün boyunca bilgi birikimlerini bizimle paylaşmak üzere gelmişlerdir.

Bu büyük kongre ile Türkiye'de ŞİDDETLE SİVİL MÜCADELE SEFERBERLİĞİ başlatalım istiyoruz. Çocuklarımız risk altında, canlarımız risk altında, mallarımız risk altında. Artık ateş düştüğü yeri değil her yeri yakar hale gelmeye başladı. Bu bilimsel etkinlik şiddetle mücadele yolunda büyük bir adım olacaktır; gayretimiz hayırlı olsun. "Şiddetle Sivil Mücadele Seferberliği" ilanımız hayırlı olsun.

Buradan şiddetle mücadele politikasından çıkacak sonuçlarla Samsun'dan Türkiye'ye, ama dahası tüm insanlığa yeni modeller önerilecektir. O anlamda bu çalışmayı önemsiyoruz ve herkesçe önemsenmesini istiyoruz.

Bu bilimsel etkinliğin Samsun ilinde yapılmasını sağlayan Şiddetle Mücadele Vakfına, kongre organizasyonda fiilen yer alan Samsun Büyükşehir Belediyesi Başkanlığına, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörlüğüne, Orta Karadeniz Kalkınma Ajansı Genel Sekreterliğine ve Türkiye'nin çok farklı illerinden ve başka ülkelerden buraya gelen bilim insanlarına çok teşekkür ediyorum.

Bu çalışmanın ilimiz ülkemiz ve insanlık için hayırlara vesile olmasını diliyorum; hepimizi sevgiyle ve saygıyla selamlıyorum.

11. 11. 2018

Osman KAYMAK
Samsun Valisi

Giriş

Aile içi şiddet günlük yaşantının her aşamasında yaş, sosyoekonomik statü, eğitim düzeyine bakılmaksızın karşılaşılabileceğimiz bir sosyal problemdir. Aile gibi toplum içinde mikro düzeyde değerlendirebileceğimiz bir küçük insan grubunda gerçekleşen aile içi şiddet toplumsal şiddet üzerinde en büyük etkiye sahip en önemli faktördür. Aile içinde yaşanan şiddet oradan sokağa, okula, iş hayatına akseder.

Aile içi şiddete sebep olan faktörlerin literatürde sıklıkla biyolojik sebepler (erkeklik hormonlarının etkisi, şizofreni vb akıl hastalıkları vs.), psikolojik sebepler (iletişimsizlik, duygusal sorunlar vs.) ve sosyal sebepler (şiddet ortamında bulunma, yoksulluk vs.) olarak gruplanmaktadır.

Aile içinde şahit olunan şiddet özellikle ileriki dönemlerde çocukların da aile içi şiddet faili olmaları üzerinde önemli ölçüde etki yapmaktadır. Yani aile içi şiddet deneyimi sonucunda sadece aile dışında şiddet olayları değil yeni aile içi şiddet olayları da doğmaktadır. Aile içi şiddet bir sarmal halinde kendi kendisini besleyen bir canavar olarak değerlendirilebilir.

Aile içi şiddete maruz kalan ya da şahit olan bireyler üzerinde hem fiziksel hem de psikolojik hasarlar söz konusu olur. Aile içi şiddet mağdur ve/veya tanıklarının karşılaştıkları önemli sorunlar arasında tıbbi nedeni olmayan ağrılar, saldırganlık, yalnızlık hissi, konsantrasyon bozukluğu gibi problemler yer alır.

Günümüzde özellikle medya ve sosyal medya aracılığıyla yaşanan aile içi şiddet olayları ile ilgili haberler sürekli olarak karşımıza çıkmaktadır. Karşılaştığımız haberlerdeki aile içi şiddetin mağdurları arasında başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere ailenin diğer bireyleri yer almaktadır. Aile içi şiddete karşı

oluşan toplumsal hassasiyet aile içi şiddetin önlenmesine dönük olarak gerek kamu gerekse de sivil toplum örgütlerinin harekete geçmesine sebep olmaktadır.

HEGEM Şiddetle Mücadeler Vakfı'nda Türkiye'de şiddetin önlenmesine dönük olarak gerçekleştirdiği çalışmalarda ve Samsun'da düzenlenen Şiddet ve Sosyal Travmalar Kongresi'nde aile içi şiddet konusuna özel önem vermektedir. Bu bağlamda aile içi şiddet konusunda seçilmiş bildirilerden oluşturulan bu kitap hazırlanmıştır. Literatüre önemli katkı sağlayacak olan bu kitapta aile içi şiddet derinlemesine farklı açılardan ele alınmaktadır.

Alan Editörleri

Mehmet Gür – Mehmet Şamil Güneş – Ömer Bilen
Yıldız Teknik Üniversitesi

Sayfa No

Aile İçi Şiddet: Sebepleri ve Korunma Yolları. Emine ÖGÜK.....	126
Kur'an'a Göre İnsani Şiddete Sevk Eden Zaaflar. Enver BAYRAM	147
Şiddet Nedeniyle Boşanma. Evrim KERMAN.....	160
Flört Şiddetine Yönelik Tutum, Toplumsal Cinsiyet Ve Benlik Saygısı Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi. Gözde FUNDA ŞİMŞEK, Ayşenur BÜYÜKGÖZE KAVAS.....	171
Sessiz Çığlıklar: Kadına Yönelik Şiddet Üzerine Bir Araştırma. Gülsüm ÇALIŞIR, Aleyna Makbule ÜNAL	186
Bedelli Özgürlük: Kadınlarda Boşanma Ve Sonrasında Yaşanan Travma. Gülsüm ÇALIŞIR, Aleyna Makbule ÜNAL	209
Annelerin Cinsel İstismara Uğrayan Çocuklara Yönelik Tutumları: Nitel Ve Nicel Değerlendirme. Gülümser Gültekin AKDUMAN, Yasemin AYDOĞAN, Hatice ÖZASLAN....	230
Çocuklarda Davranış Eğilimleri ve Şiddetin Kökenleri. Hakan UŞAKLI, Kübra EKICI	248
Sosyal Etki Ve Şiddet Davranışı. İsmail AKYÜZ, İhsan KUTLU.....	258
Sosyal Travma Sonrası Ailenin Güçlendirilmesinde “Learn Modeli”. Müge SEVAL, Buket Genç ROLLAS.....	267
Madde Bağımlılığında Aile Dinamiklerinin Etkileri. Müge SEVAL, Seval CIBIR	282

Bedelli Özgürlük:

Kadınlarda Boşanma Ve Sonrasında Yaşanan Travma

Gülsüm ÇALIŞIR, Gümüşhane Üniversitesi

Aleyna Makbule ÜNAL, Gümüşhane Üniversitesi

“İnsan ömrünün en önemli olayı, iyi bir eş seçimidir.” Nero Claudius Drusus

Giriş

Toplumun en küçük birimlerinden birisi olan aile; ilişkilerin en samimi şekilde yaşandığı; sevgi, saygı, güven ve şefkatin en üst düzeyde hissedildiği; sosyal, ekonomik ve soyun devamı için gerekli olan cinsel ihtiyaçların karşılandığı en köklü sosyal birimdir. Sevgi ve saygı temeli üzerinde kurulu olan bu sistemde, zamanla değerlerdeki değişimler eşleri farklı yol ayrımlarına sürükleyebilmektedir. Bu durumda sahneye boşanma denen olgu çıkmaktadır.

Türk Dil Kurumu'nun (2018) çevrimiçi sözlüğünde “Eşlerden birinin boşanma ilamı almasıyla evlilik birliğinin son bulması” şeklinde tanımlanan boşanma, hukuki anlamda evlilik ilişkisinin sonlandırılması anlamına gelmektedir. Aslında hiçbir evlilikte eşler, boşanmak için evlenmezler; ancak zamanla aralarında sevgi, saygı, inanç, tutum vb. değişikliklerin olması, eşleri boşanma sürecinin eşiğine getirmektedir. Bu anlamda boşanma, çok da arzu edilen bir durum değildir. Boşanma gerçekleştiğinde eşlerde pek çok travmatik durum kendini gösterebilmektedir.

Büyük umutlarla başlayan evlilik yolculuğu; eğitim, ekonomik, sosyal vb. etkenler nedeniyle zaman içinde sekteye uğrayabilmekte ve beraberinde boşanma olayı gerçekleşebilmektedir. Boşanma, özellikle kadınları yoğun şekilde etkilemektedir. Toplum içinde boşanmış kadın olmak, birçok durumla tek başına mücadele etmek anlamına gelmektedir. Nitekim çocukların bakımından çevrenin sözlerine kadar hemen

her şeyle baş etmek anlamına gelmektedir, kadın olmak. Eğer bir de arkasında aile desteği yoksa bir kadın olarak bunlarla baş etmek daha da zor olmaktadır. Böylesi zorluklar boşanma arifesinde olan ya da boşanmış kadınların hayata tutunmalarını güçleştirirken, aynı zamanda onların birtakım travmalarla da mücadele etmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmada kadınların boşanma kararı almasındaki etkenler ve sonrasında yaşanan travmaların neler olduğunu ve iletişim bağlantısını ortaya çıkartmak için 10 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen bilgilere göre; kadınların aldığı boşanma kararlarının başlangıçta kabul görmediği, eşleri ile yaşadıkları iletişim sorunları sonucunda kendilerini hiç olarak gördükleri ve suçlu olarak hissettikleri anlaşılmıştır. Boşanma ile birlikte gelen özgürlük ortamı için ödenen bedel, kadınların boşanma sonrası yaşadıkları travmalarla kendisini göstermiştir.

Kavramsal Çerçeve

İnsanlığın var olduğu günden beri bütün toplumların yapı taşı oluşturulan, bireyin sosyal ilişkilerini karşılayan, fiziki ve sosyal bir yuva anlamına gelen aile, evlilik sözleşmesiyle temeli atılan, toplumun en küçük birimidir (Okumuş, 2012: 3). Aile, birincil ilişkilerin en yoğun yaşandığı ortam olup, toplumun devamını sağlayan kurumdur. Aile; huzurun, sağlığın, eğitimin, ekonomik yaşamın ve sosyal hayatın temel yapısını oluşturmaktadır (Özgüven, 2001: 1; Kabaklı Çimen, 2008: 22).

Bulut (1993: 2), aileyi tanımlarken; kan bağılılığı ve diğer yollarla aralarında akrabalık ilişkileri kurulan insanların aynı evi paylaşmalarından, cinsel, psikolojik, ekonomik, sosyal ihtiyaçlarını karşılamalarından ve topluma uyum sağladıkları bir birimden söz etmektedir. Salman ve Uzunboylu (2011) ile Özgüven (2000: 25) de ailenin işlevlerinden birinin birlikte yaşama temeli üzerinde kurulduğunu, böylelikle bireylerin korunma, güvenlik, sosyal, ekonomik vb. ihtiyaçlarının karşılandığını ve aile bireyleri arasında dayanışma duygusunun geliştiğinden bahsetmektedir.

Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, eşler arasında evlilik olayının gerçekleşmesiyle resmiyet kazanmaktadır. Evrensel bir niteliğe sahip olan evlilik olgusu, insan hayatının önemli dönüm noktalarından birisidir. Kadın ve erkek arasındaki ilişkileri resmiyete taşıyan evliliğin birtakım görevleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki; soyun devamını sağlamak ve cinsel ihtiyaçları gidermektir, ikincisi; aileye katılan yeni üyeleri topluma hazırlamaktır; yani çocukları topluma uygun şekilde yetiştirmektir, üçüncüsü ise; toplumsal cinsiyet rollerine göre işbölümünün yapılmasını gerçekleştirmektir (Kaya, 2009: 40).

Dün geleneklerin etkisinin görüldüğü evlilik kurumunda zamanla sanayileşmenin, küreselleşmenin, teknolojinin vb. etmenlerin etkisiyle birtakım değişimler meydana gelmiştir. Bu unsurların sonucunda toplumsal ihtiyaçlar yerini bireysel çıkarlara bırakmıştır. Bu durum da evlilik kurumuna yüklenen anlamın değişmesine yol açmıştır. Günümüzdeki evliliklerin temeli toplumsal değerlerden ziyade, aşk ve bireysel mutlulukların tahminine dayanmaktadır. Aşk bittiğinde evlilik de bitebilmektedir. Hele ki modernleşme ile birlikte eşlerinin rollerinin değişmesi, çocukların bakımının aile içinde sağlanmasından çok aile dışındaki kurumlar aracılığıyla görülmesi, evliliklerde çözümleri de berberinde getirmiştir (Uğur, 2014).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK) 2017 yılında yayınladığı evlenme ve boşanma oranlarına bakıldığında, evlilik kurumuna olan ilginin önceki yıllara göre azaldığı anlaşılmaktadır. Nitekim evlenen çiftlerin sayısı 2016 yılında 594 bin 493 iken, 2017 yılında yüzde 4,2 azalarak 569 bin 459 olmuştur. Kaba evlenme hızı binde 7,09 olarak gerçekleşmiştir. Boşanan çiftlerin sayısı 2016 yılında 126 bin 164 iken, 2017 yılında bu sayı yüzde 1,8 artarak 128 bin 411 olmuştur. Kaba boşanma hızı binde 1,6 olarak gerçekleşmiştir. Kaba evlenme hızının 2017 yılında en yüksek olduğu il, binde 9,6 ile Kilis olurken, bu ili binde 8,29 ile Adıyaman, binde 8,2 ile Şanlıurfa izlemiştir. Kaba evlenme hızının en düşük olduğu il ise binde 4,14 ile Gümüşhane olmuş ve bu ili binde 5,26 ile Kastamonu, binde 5,39 ile Bayburt izlemiştir (TÜİK, 2018).

Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (BASAGM, 2009) tarafından gerçekleştirilen “Boşanma Nedenleri Araştırması”nda boşanma, hukuki bir kavram olarak ele alınmakta ve evlilik kurumunun mahkeme kararıyla sonlandırılması şeklinde tanımlanmaktadır. Yasalar önünde kurulan evlilik kurumu, yine yasaların eşliğinde boşanma ile sonlandırılmaktadır. Evliliğin yasalarla son bulması; hukuki olarak kadın ve erkek arasındaki tüm aile birliğinin yanı sıra yasal, ekonomik, sosyal ve cinsel birliğin de son bulması anlamına gelmektedir.

Can ve Aksu (2016: 891-892), “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın” başlıklı çalışmalarında boşanma nedenlerini şu şekilde sıralamışlardır:

- Zina nedeniyle boşanma,
- Hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranış,
- Suç işleme ve haysiyetsizlik nedeniyle boşanma,
- Terk nedenine dayalı boşanma,
- Akıl hastalığı nedeniyle boşanma,
- Evlilik birliğinin sarsılmasıyla boşanma.

Hiçbir çift, evlenirken boşanacağını düşünerek yola çıkmaz. Ancak evlilik süresi boyunca gelişen bazı olaylar, çiftlerin yol ayrımına sürüklenmesine neden olmaktadır. Söz konusu süreçler literatürde detaylı şekilde anlatılmaktadır. Ancak bir de bu süreci bizzat yaşamış kadınlar vardır ki, bunların bu süreçte neler yaşadığı, bu süreci nasıl atlattıkları bu çalışmanın ortaya koymaya çalıştığı başlıklardan birisidir. Bu amacı gerçekleştirebilmek adına da boşanmış kadınlara ulaşılarak, boşanmanın kendilerine ne tür travma yarattığı, bu travmaların üstesinden nasıl geldikleri öğrenilmek istenmiştir. Bu uğurda kendileriyle görüşme yapılmasını kabul eden boşanmış kadınlara ulaşılmış ve adı geçen konulardaki görüşlerine başvurulmuştur.

Yöntem

Bu çalışmada yaşları 32 ile 66 arasında olan toplam 10 kadını yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi kullanılarak, görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ile görüşmelerin deşifreleri

yazarlar tarafından yapılmıştır. Görüşme yapılan kadınlara kartopu modeli ile ulaşılmıştır. Çalışma boyunca kadınlar, isim ve soy isimlerinin baş harfleri ile kodlanmışlardır. Görüşme sırasında sorulan sorular belli başlıklar altında tasnif edilmiş ve her başlık altında her bir katılımcı kadının görüşüne yer verilmiştir. Bundaki amaç, her kadının söylediğini peş peşe sıralamaktan öte, her birinin söylediği ifadenin bir diğeri ile neredeyse tutarlılık gösterdiğini göstermektir. Bu durum da görüşmeye katılan kadınların anlattıklarının literatürde yer verilen bilgiler ile bağlantılı olduğunu işaret etmektedir. Ayrıca böylesi bir yaklaşım, çalışmanın güvenilirliği de ortaya çıkartmaktadır.

Bulgular ve Yorum

Çalışmada görüşme yapılan kadınların demografik özellikleri Tablo 1’de sunulduğu gibidir.

Tablo 1: Kadınların demografik özellikleri

İsim Kodu	Yaşı	Mesleği	Kaç Çocuğu Olduğu	Ne Kadar Evli Kaldığı
MÖ	32	Satış Danışmanı	1	8 yıl
NY	34	Ziraat Mühendisi	1	8 yıl
GY	34	Aşçı Yardımcısı	3	12 yıl
SK	36	Ev Hanımı	Yok	2,5 yıl
ÖÜ	38	Market Sahibi	2	4,5 yıl
FT	42	Baş Hemşire	1	6 yıl
ST	50	Laboratuvar Teknisyeni	2	22 yıl
TM	50	Butik Pastacı	1	13 yıl
NY	60	Ev Hanımı	2	30 yıl
GS	66	Emekli Devlet Memuru	1	30 yıl

Tablo 1’de verilen bilgilere bakıldığında, görüşme yapılan ve yaşları 32 ile 66 arasında değişen kadınların 2,5 yıl ile 30 yıl arasında değişen evlilik sürelerine sahip oldukları görülmektedir. Bir kadının hiç çocuğu yokken, beş kadının bir, üç kadının iki, bir kadının da üç çocuğu olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca on kadından sadece ikisinin ev hanımı olduğu, diğer sekiz kadının ise ekonomik özgürlüklerinin bulunduğu bilgisine ulaşılmaktadır.

Özgürlük Anlayışı:

Özgürlük Türk Dil Kurumu (2018) tarafından “Herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu, serbesti.” şeklinde tanımlanmaktadır. Çalışmanın başlığına da konu olması bakımından özgürlük konusundaki kadınların algıları merak edilmiştir. Bu nedenle de görüşmeye katılan kadınların evli buldukları süreçte özgürlük ifadesinden ne anladıkları kendilerine sorulmuştur. Sorulan bu soruya verdikleri cevaplar aşağıdaki şekilde derlenmiştir:

MÖ, “Sorumlulukların, özgürlüğü kısıtladığını düşünüyorum.”

NY, “Karşımdaki insan dominant değil, aksine ben yöneten bir yapıdayım. Eşimin sakinliği beni fazlasıyla özgür kıldı. Bu özgürlük zamanla rahatsız edici bir durum yarattı. Mesela bizim evliliğimizde sorumluluklarını ve yerini bilmeme vardı.”

GY, “Eşinin maddi yönden feraha kavuşturmasıdır. Eşim de maddi yönden bizi rahata kavuşturmadığı için boşandıktan sonra özgürlüğü yaşadığımı anladım.”

SK, “İki tarafın da belirli sınırlar içinde birbirinin isteklerini yerine getirebilmesi, evlilikte özgürlüktür.

ÖÜ, “Sadakat ve sevginin alışımı olduğunu düşünüyorum. Evliliğim süresince gittiğim yerden, konuştuğum kişilere kadar özgürlüğüm eşim tarafından kısıtlandı. Arkadaşlarım bir yana, ailemle olan iletişimimi bile kıskanırdı. O’na göre çevremdeki herkesi O’ndan daha çok seviyordum. Eşim kendi duygularını ve sosyal yaşamını ön planda tutan bir insandı. Benim ne hissettiğimi bir gün olsun umursamamış hasta ruhlu bir insandı.”

FT, “Kadınlar genelde istediği zaman istediği yere gitmek ya da eşine hesap vermemek olarak görüyor. Ancak özgürlüğün sorumlulukla ilgili bağlantısı olmalıdır. Mesela şuanda oğlumla yaşıyorum ve ona karşı sorumluluğum var ve oğluma her şeyi söylüyorum. Eski eşimin de kıyafetime dikkat eden bir kadın olmama rağmen giyimimi kısındığı anlar olurdu. Şöyle ki, eşim beni böyle görüp kabul etmişti ve sonrasında değiştiremezdi. Zaten ben başörtülü olmama rağmen evli bir kadın olarak giyimime çok dikkat ederdim. Bir gün yemeğe gidecektik ve ben hazırlandım. Pantolonumun üzerine hafif uzun bir tunik giydim. Beni görür görmez bu şekilde yemeğe çıkamayacağımızı ve üstündekini hemen çıkarmamı söyledi. Bu dönem bir aylık evliydik. Kıyafetime kısıtlama getirme sebebi kendisine olan güvensizliği idi.”

ST, “Özgürlük, kişilik haklarına müdahale edilmemesidir. Evliliğimde sadece fikirlerime saygı duyulmadı.”

TM, “Belli ölçüleri olduğu müddetçe gerekli bir şeydir.”

NY, “Her iki tarafın saygı, sevgi ve anlayışından gelen bir duygudur.”

GS, “Saygıyla eş değer olduğunu düşünüyorum. Bir kadın veya erkeğin dışarıda geç saatlere kadar gezebilmesine özgürlük deniliyor. Ben buna saygısızlık derim. Eşine saygısı olan bir insan dışarıda değil, eşim dediği insanla vakit geçirmek ister. Beraber mutfığa girip yemek yapmak, saatlerce sohbet edebilmek, annemi özledim diyebilmek, ayağımı çek canım yanyan diyebilmektir özgürlük. Hiç özgür olmadım ki anlatayım.”

Katılımcı kadınların “özgürlük”ten anladıklarına bakıldığında; öncelikle karşılıklı saygı-sevgi temeline dayalı bir ilişki, eşlerinin birbirine ve çocuklarına olan sorumlulukları, hareketlerin ve kılık kıyafetin kısıtlanmaması başlıklarının ön plana çıktığı görülmektedir. Bu ifadelerden eşlerin, özellikle de kadınların kendilerine saygı ve sevgi ile yaklaşılmasını bekledikleri anlaşılmaktadır. Sorumlu bir eşin, aynı zamanda mutlu bir evliliğin temeli olduğunu ifade eden kadınlar, nereye gideceklerine ya da ne giyeceklerine eşlerinin karışmasını

istemiyorlar ve bunu özgürlüklerinin kısıtlanması olarak yorumluyorlar. Bu durum kadının özgürlüğünü kısıtlamanın ötesinde, bir birey olarak kişiliğın de kısıtlanması anlamına gelmektedir. Elbette bu durum da travmatik durumları tetiklemektedir. Böylesi davranışlar kadının kendi haklarına saldırı yapılmasını, değersizleştığını düşünmesi vb. duyguları dorukta yaşaması anlamına gelmektedir. Belki kadının yaşadığı yer bir hapisane değil; ama dört duvar arasına sıkıştırılmış, ailesi ile görüşmesi engellenmiş, ne giyeceğine ya da nasıl davranacağına müdahale edilen bir kadının hissettikleri açık cezaevinde yaşayan bir mahkumdan farksız olmasa gerek. En azından katılımcı kadınların ifadeleri bu görüşü doğrulamaktadır.

Boşanma Sebepleri:

Alan yazında boşanma nedenleri arasında; ihanet, şiddet, ekonomik sorunlar, eşlerin farklı kültürlere mensup olması, cinsel anlamda yaşanan sorunlar, eğitim farklılıkları, iletişim sorunları, eşlerin birbirine gereken özeni göstermemesi, eşlerin ailelerinin müdahaleleri, eşlerden birinin sağlık sorunu yaşaması (fiziksel, ruhsal vb.), eşler arasındaki yaş farkı, çocuk sahibi olamama, toplumsal baskı, erken yaşta gerçekleştirilen evlilik vb. gibi birçok neden gösterilmektedir (Can, Aksu, 2016: 892-893). Söz konusu nedenlerin eşleri boşanmanın eşğine taşıdığı gündelik yaşamdan elde edilen bilgilerle de desteklenmektedir. Keza, literatürde yer verilen ve her boşanmada benzer nedenlerin olduğu, katılımcı kadınların söyledikleriyle de tutarlılık göstermektedir. Nitekim görüşmeyi kabul eden kadınların söyledikleri ifadelerde boşanma sebebi olarak öncelikle ihanet, sonrasında da şiddet gösterilmiştir. Konuyla ilgili detaylı bilgiler ise aşağıda sunulduğu şekliyledir.

MÖ, “Şiddet olayından sonra ihanet olayının yaşanması beni iyice yıldırdı. Şiddete uzun süre sustum; ancak bir süre sonra dayanamadım. Bir kez de dört yaşındaki kızımın yanında dövdü ve kızım hala bu olayı hatırlar.”

NY, “Altı sene sonrasında düzelmeyeceğini düşündüğümde oğlumla uyumaya başladım. İki yıl boyunca düzelmesini bekledim. Aynı şeyleri konuşup durdum; ama o sadece sessizce

dinledi. Ben düzeleceğine dair tüm umudumu kaybedince ayrılma kararı aldım. Eşimin ailesi muhafazakardı. Ben onlara göre kapanmalıydım, çalışmamalıydım.”

GY, “Bir süre sonra sorumluluklarını bıraktı. Evin ihtiyaçlarını görmemesi ve kazandığı parayı kahvede, iddia oynayarak harcaması büyük bir sorun oldu. Rusya’dan üç ayda bir gelirdi. Bir keresinde sürpriz yaparak geldi ve neden haber vermediğini sorduğumda gözlerindeki suçluluk duygusunu hissettim. Üç ayda bir geldiği için ilk aldatıldığımı hissettikten sonra iki ay neler yapabileceğimi düşündüm. O bayana ait bir telefonu Türkiye’ye getirdi. Bir erkek arkadaşının telefonuymuş gibi davransa da ben inanmadım. Telefonda bulduklarımı eşime söylediğimde yine inkâr etti. İki gün sonra eşimi aradığımda kendisine ulaşamadım ve ara sıra bana ulaştığı bir numara vardı onu aradım. Rusça konuşan bir erkek arkadaşı eşimin Rusya’da olmadığını söyledi. Meğer o kadınla İstanbul’a gitmiş. Eşim üç ayda bir Türkiye’ye giriş çıkış yapmak zorundaydı. Eve gelmek yerine o kadınla üç gün İstanbul’da kalmış.”

SK, “Aldatma idi. En büyük engel hayatındaki kadının bize huzur vermeyişi idi. Eşimin ailesi kadına bir yerde buluşmayı teklif etti. Kadının tek başına geldiği o yerde, ben onu dakikalarca dövdüm. Hem ağladım hem de bana yaşattıklarının intikamını aldım. Sonra da uçağa atlayıp Türkiye’ye geri döndüm. Şiddet eğilimli bir insan kesinlikle değilim. Ancak henüz 18 yaşında iken bunları yaşamamın verdiği ağırlıkla bunu yapabildim. Tabii, şuan olsa yine aynısını yapardım. Çünkü o kadın yüzünden yaşadıklarımın travmasını çok zor atlattım. En azından yaptığı yanına kalmadı.”

ÖÜ, “Dayak yoktu; ama dayaktan beter sözleri vardı. Her sözü yüzüme çarpan bir tokattı. Evliliğimizin ilk bir ayında iken evin yakınındaki arkadaşımın evine gittim. O dönem cep telefonu değil, ev telefonu kullanırdık. Eve döndüğümde çılgına dönmüş bir eşle karşılaştım. Bana ulaşamamış ve oraya gittiğime inanmadı, onu aldattığımı düşündü. Kendisini bile sevmeyen bir adamdan hiçbir şey bekleyemezdim. Bu olaydan sonra kapıyı üzerime kilitleyip, evden öyle gitmeye başladı. Bu süreçte

ailemle de görüşmeme izin vermedi. Ben loğusa yatağında yatarken eşimin, çalıştığı pazarlamacı kadınla beraber olduğunu öğrendim. O kadınla gezerken yakalandı ve ailem loğusa olduğum için bunu benden bir süre gizledi.”

FT, “Çocuk kaynaklı olarak sorunlarımız başladı. Sosyal yaşamı da gözüm batmaya başladı. Eşim eve döndükten sonra eve normal gelme süresinden biraz daha geç gelmeye başladı. Yani gece 12’de geliyor ise sabah 3’e doğru eve gelmeye başladı. Her eve geldiğinde banyo yapıyordu ve bana karşı çok soğuk bir tavır takmıyordu. Lavaboya bile telefonla gider, telefonuna şifre koymasına rağmen sürekli gizlerdi. Cinsel hayatımız da yok oldu. Bir şekilde telefonun şifresini kırmayı başardım ve eşimin telefonunda kayıtlı olmadığımı gördüm. Başka bir yabancı numarayı sık sık aradığımı gördüm. En yakın arkadaşımın durumu anlattığımda kadının gizli numaralara kapalı olan hattına ulaşmaya çalıştı ve akşamında telefona ulaştığında, bir kadın sesi olduğunu üzülerek söyledi. Araştırmalarım sonucunda görüştüğü kişinin, ortak bir arkadaşımın karşı komşusu olduğunu tespit ettim. Eşimden ayrılmış, bir kızı olan O kadını teselli eder ‘Çok güzelsin, yeniden evlenirsin. Nihayetinde hayat devam ediyor.’ derdim. Meğer kadın benim eşimle berabermiş. Eşimin bir yanlışla düştüğünü ve toparlanacağını düşündüm. Eşimin gözünde küçük düşmemek için aldatıldığımı öğrendiğimi onunla paylaşmadım. Aylarca düzelmesini bekledim; ama kadınla görüşmeye devam etti. Bu süreçte psikolojim çok bozuldu ve çocuğuma da kötü davranmaya başladım.”

ST, “İhanete uğradığımı eşimin tutumundan hissettim. Sorduğumda direkt doğruladı. Bende bu ilişkiyi kurtarabileceğimizi söyledim. İki buçuk yıl şans tanıdım; ama bu süreç içinde hiçbir düzelmeye olmadı.

TM, “Evliliğimizdeki en büyük sorun huzursuzluk ve geçimsizlik idi. Bunlar sevgi oluşmasını da engelliyordu. Eşim de sevgi denilen şey yoktu. O dönemde de çalışıyordum. Çocuğu ben bırakır, iş dönüşü ben alırdım. Eşimin sorumluluğu yoktu. Şöyle ki, zengin bir aile çocuğu olan eşimin başka bir vasfı yoktu. Zengin ailesi vardı; ama fakirlik çektik. Parası vardı; ama bir tek

kendisi için harcardı. Ben çalışırken O'na ihtiyacım yoktu; ama işyerimin kapandığı dönemde çok zor günler yaşadım. Yalnızca evin ihtiyaçlarını karşılıyordu. Bu dönemde cimriliğini de öğrenmiş oldum ve tahammül sınırimi iyice aşmaya başladı. Sorunları çözme noktasında çocuğumun hırçın davranışları etkili oldu. Kızımı psikoloğa götürdüm, psikolog ise çocuğumun baba şefkatine ihtiyacı olduğunu söyledi. Bunu eşimle paylaştığımda anlamadı, ailem de beni anlamadı. Bu arada eşimin ailesi beni çok seviyordu, çocuklarının eksikliğini de biliyorlardı. Bir yandan da eşim onlarla yaşayacak diye ailesi boşanmamızı istemiyordu. En son kızım masada 'Anne! Boşanın artık!' dedi ve eşim masadaki her şeyi yere fırlattı. Bu da sabrımın sonu oldu, ortadaki sorun da yemeğin tuzsuzluğu idi.”

NY, “Dürüst olmaması en büyük problem. En küçük bir sualde saçma sapan yalanlar söylüyordu. Evlendikten yedi ay sonra hamile iken şiddet gördüm. Kaba tavırları ve herkesin içinde hakarete bulunmalarının ardı arkası kesilmezdi. Eşimin ailesi ile beraber yaşadık. Anne, babası ve üç kız kardeşi bizimle beraberdi. 5 aylık hamile iken ayaklarıma su hazırladım. Sonra da odama dinlenmeye geçtim. Saygısızlık, terbiyesizlik, haddini bilmeme gibi ithamlarda bulunan eşim yatakta çevire çevire dövdü. Aynaya baktığımda gözlerim şişmiş, ağzımdan kan geliyordu. Hiçbir şekilde müdahale edemedim. O an dünyanın üzerime yıkıldığını hissettim.”

GS, “Çocuğum minik bir bebek iken onun melek olduğunu söyler dokunmazdı. Ancak bebeğimin yanında beni döverdi. Bu esnada kızım da ağlar bağırdı. Hayatta kalmam mucize. Yüzümde elmacık kemiğim iki parça. Boynumu sağa sola çevirir kırardı, hamile iken belime tekmeler yerdim. Her yerimde ağrılar var. Belime o kadar tekme yedim ki! Çocuğumun 5 kiloda doğması bile bir mucize geliyor bana. Hafta sonları bile işe giderdim. Her sabah ben işe giderken 'İstifa! İstifa!' diye bağırdı. Ben de 'Bütün sosyal haklarımı kullanayım, öyle istifa edeceğim.' diye kandırırdım. Bana kıskançlık konusunda 'Sakın kıskançlığımı körükleme! Kadın erkek seni kimse methetmeyecek, o kadar doğal olacaksın.' dedi.”

Görüldüğü üzere boşanmanın en öncelikli nedeni ihanet ve şiddet olmuştur. Bu iki olguyu ise sorumsuzluk, kıskançlık, geçimsizlik, dürüst olmamak gibi nitelikler takip etmektedir. Boşanma ilgili bir diğer konu da kadınların boşanmak istediklerini eşlerine söylediklerinde kabul görmemeleridir. Oysa Medeni Kanun, boşanma konusunda erkeğe olduğu kadar kadına da eşit haklar sunmaktadır. Ancak görüşülen kadınların da ifade ettikleri gibi, boşanma kararını alan kadınların hem kendi aileleri hem de eşinin aileleri tarafından kabul görmeleri zor olmuştur.

Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Yaşananlar:

Boşanmaya karar vermek ve toplum tarafından “boşanmış kadın”, “dul kadın” vb. sıfatlarla nitelenen bir kadın olmak, bu süreçte yıpratıcı olabilmektedir. Boşanma sürecinin zorlukları, kadınları boşanma kararı alma konusunda engelleyebilmekte ve zor da olsa evliliği sürdürme yoluna sürükleyebilmektedir. Kadının gerek kendi gerekse de eşinin ailesi tarafından destek görmemesi ya da ekonomik özgürlüğünün bulunmaması, boşanma kararını öteleyen unsurlar arasında bulunmaktadır. Sırf bu nedenlerden dolayı kadınlar, mutsuz evliliklerini sürdürmek zorunda kalabilmektedir. Evliliğini sonlandıran kadınların ise hayata tutunmaları zaman almaktadır. Ekonomik yönden bağımsız olan kadınların bile söz konusu boşanma sonrasında ciddi sağlık sorunları, özellikle de ruhsal sorunlar yaşadıkları bilinmektedir. Gerek toplumun gerekse de ailenin ve kadının kendi içinde yaşadıkları ile mücadele etmek, boşanmış kadını oldukça yormaktadır. Boşanmış kadın, tüm bu zorluklarla mücadele ederken zaman zaman destek alma ihtiyacı duymaktadır. Çünkü söz konusu süreç kadında travmatik etkiler yaratmaktadır ve her kadının bu etkilerle baş etme gücü diğerinden farklı olabilmektedir.

Boşanma sonrasında kadınların yaşadıkları sorunları değerlendiren Oğurtan (2011: 51-52), özellikle şu noktalara dikkat çekmektedir: Kadının kendi ailesi ile yaşadığı sorunlar, ayrıldığı eşyle yaşadığı iletişim sorunları, kendi hakkını ve hukukunu koruyamama, çocuğunun ya da çocuklarının eğitim ihtiyaçlarını karşılayamama, sağlık sorunları, psikolojik sorunlar,

ekonomik sorunlar, kabul-değer görmeme sorunları. Bu sorunların yanı sıra kadınların boşanma sonrasında yalnızlık, çaresizlik, sevgisizlik, güvensizlik karşı cinse karşı olumsuz duygular besleme gibi sorunlarla da karşı karşıya kaldığından söz etmek mümkündür.

Görüşmeye katılan kadınların boşanma sürecinde ve sonrasında neler yaşadıkları da bu araştırmada cevap aranan sorulardan birisi olmuştur. Bu soruya verilen cevaplar ise aşağıda sunulmuştur.

MÖ, “İnsan olduğum ve yaşanma sevinci denilen bir şey olduğu aklıma geldi. Bayılmak ya da ağlamak yerine daha eğlenceli bir hayat yaşayabileceğimi gördüm.”

NY, “Birçok kez sinir krizi geçirdim. 2 yıl içinde saçlarım ve kaşlarım bembeyaz oldu. Başkalarıyla iletişim kuramadığım, içime attığım için geceleri ağlama nöbetlerim oldu. Çocuğum bile bazen bu hallerimi gördü ve ben daha çok yıprandım. Bir buçuk yıldır psikoloğa gidiyorum ve çok iyiyim.”

GY, “Boşanma kararı verdikten sonra hiçbir şekilde benimle iletişim kurmadı. Ancak hayatındaki kadınla olan fotoğraflarını altına aşk sözleri yazarak paylaşıyordu. Resmi olarak eşi ben olmama rağmen, böyle şeyler yapması gururumu incitti. Bu süreçte erkek kardeşi borçlarını kapatmak ve evliliğimizi kurtarmak adına O’na bir lokanta açtı. Eşim bu lokantadan kazandığını bana ve çocuklarıma harcamak yerine o kadına gönderdi. Biz ise geçimimizi sağlayamazdık. Ben de evlere temizliğe gider, fırında bir gün öncesinden atılan bayat ekmekleri alır, çocuklarımin karnını doyururdum. Evi 20-30 TL’ye idare etmeye çalışırdım. Normal bir işte çalışmaya başladığımda daha iyi para kazanmaya başladım ve bir şekilde evimi geçindirdim. Maddi sorunlarımız vardı. Çocuklarımin karnı acıktığında verecek bir lokma ekmek yoktu, buna da çok ağlardım. Psikoloğa gittim ve ilaç yazdı. Bir süre sonra ilacımı bıraktım ve kendi doktorum oldum. Şimdi iyiyim.”

SK, “Benim yaşadığım evlilik değildi, olamazdı. Hiç yaşanmamış olmasını dilerdim. Benden alıp götürdüklerinin bedelini kim ödeyecek? Benim evlilik sonrasında bozulan psikolojimin

sorumlusu kim? Şuanda o kadınla evli ve çocukları var. Sürekli eşini dövüyormuş. Ağlatanı Allah güldürmez, derler. Hiçbir şey söyleyemiyorum. İlahi adalet derler. Ben iki kelam konuşmadığım, dilinden anlamadığım, yüzüme boş boş bakan bir eşle ömür boyu neden yaşayacaktım? İyi ki de ayrılmışım. Tabii bedelini ödeyerek... Sinir ve stresten sürekli uyumayı tercih ediyordum. Bu dönemde psikologdan da yardım aldım. Üç ay Bodrum'da dayımda kaldım. Sonra da bilgisayar kursuna yazıldım. Çalışma hayatına da atıldım. Yeniden yaşamaya başladım.”

ÖÜ, “Boşanmadan bir buçuk yıl sonra çocuklarımı ailemin desteğiyle görmeme müsaade edildi. Çocuklarımı göremediğim bir buçuk yıl içinde neredeyse her gece acildeydim. Bayılma nöbetleri, ağlama krizleri, serumlar, iğneler derken insanlıktan çıkmıştım. Zaman her şeyin ilacı imiş. Zamanla üzülmemeye başladım. Tabii bu zaman içinde psikolojik destek de aldım. Çalışma hayatına atıldığımdan beri çok mutluyum.”

FT, “Eşim evden gittikten bir hafta sonra dava açtım. Ailesi de kendisi de beni hiç aramadı. Kendi ailem de eşimin ailesi de bu duruma inanmadı. Mahkemede eşim o kadını işe aldığını ve işten ötürü aradığını beyan etti. Boşanma sonrasında oğlum, babasıyla kalmak istedi ve psikolog önerisiyle oğlumun velayetini babasına verdim. Çünkü babasının evden gitmesine sebep olduğumu düşünen oğlum için tek yapabileceğim buydu. Bu süreçte oğlum bana göstermedi. Boşandıktan iki ay sonra hayatındaki kadınla evlenmiş ve her gün kavga ediyorlarmış. Çocuğumu okuldan almaya gittiğimde babası bana sokak ortasında tekmeler atıp, hakaret etti. Bir sene sonra çocuğumun velayetini almak için dava açtım. İki sene sonrasında eşimin rızasıyla çocuğumu 2013'te geri alabildim.”

ST, “Ayrılma esnasında eşim, özgürlüğüne kavuşmak adına her şeyden feragat etti. Sebebi de hayatındaki kadınla bir an önce evlenmek istemesiydi. Şöyle ki, bizim ayrılığımızdan bir hafta sonra o kadınla nişanlanacaktı. Bana onca şey yaşatmasına rağmen en ağırına giden bu oldu ve eşime ‘Seninle tekrar evleneceğim. Var mısın?’ dedim. O da ‘Senden bir kez kurtulmuşum, bir daha asla düşünmüyorum.’ dedi ve o an benim

için bitti. Eşim her şeyini bana ve çocuklarıma bıraktığı için hayatındaki kadın da onunla evlenmek istemedi; yani nişan gerçekleşmedi. Sonrasında başka bir kadınla evlendi.”

TM, “Boşanmayı kabul ettiğinde sinirle söylediğini, kabul etmeyeceğini düşündüm. Onun ailesi ve benim ailem bir arada oturup konuştuk. Eşime problem sorulduğunda hiçbir şey söyleyemedi. Boşanma esnasında eşim gerçekten İstanbul’a gitti. Döndükten sonra başkısıyla haber gönderiyor, yeniden konuşmak ve ayrılmak istemediğine dair. Bu dönemde de hasta ruhlu bir insan olduğu için kendisinden korkuyordum. Bu süreçte korkudan kızımınla beraber yatıyordum. Sürekli bıçaklanmaktan korktum. O dönem hiç konuşmadık. O çok istedi; ancak ben istemedim. Eşim de gittikçe hırçınlaşıyordu. Fakat başkalarına hırçınlığını göstermez, sadece evde gösterir.”

NY, “Her şeyden nefret ettim. Nefes alabilmek için boşanma kararı aldım. Çünkü kendisini dükkânında bir Gürcistan uyruklu kadınla otururken gördüm. Kadına saldırdım; fakat yine de hırsımı alamadım. Eve girmesine izin vermedim. Uzaklaştırma belgesi alıp boşanma davası açtım. Üç aylık süreçte eşime boşanma talebinin kağıdı ulaştığında, kendisi de boşanmamak için avukat tuttu. Boşanma davası açtığımda ailesi ile kalmaya başladı; ancak mutlu değildi. Bir şekilde kendisini affettirdi. fakat uzun yıllardır eli elime değmiyor. Sadece maddi anlamda ilişki içindeyiz. Kızım aracılığıyla iletişim kurardık. Tek maaşla evi geçindirmek zorundaydık. Güçlü bir yapım vardır. Kendime şaşırırdım; ama güçlü durmaya devam ederdim. Her ne olursa olsun ayakta durmasını öğrendim.”

GS, “Hayatımdan çıkardığım için çok sevinçliydim. Beş yıl boyunca kâbuslarım oldu. Kapı sesi geldiğinde bile O’nun geldiğini düşünerek korkardım. Bu korkularım yavaş yavaş geçti. Aklıma gelmişken söyleyeyim, her gece yüzümü izlerdi. Hasta olup olmadığını sormaya kalmadan bana ‘Yüzün yeşil, mor görünüyordu.’ derdi. Beni o anda değişik bir varlık olarak gördüğünü anlardım ve öldürmesinden çok korkardım. Delinin ne yapsa yeri olduğunu söylerler, ben de eşime kızamıyorum. Çünkü deliydi. Ben ise sürekli canımı kurtarmanın derdindeydim. Hala

eşim hakkında iyi dua ediyorum. Çünkü kötü dua etsem ucu bana dokunacak.”

Yukarıda verilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere boşanma sürecinde ve sonrasında kadınların psikolojik sorunlar yaşadığı, bu konuda destek aldıkları görülmektedir. Boşanma aşamasının sancılı olduğu bu süreç zor geçse de zamanla kadınların kendilerini daha iyi hissettikleri ve boşanmış olmaktan dolayı mutluluğu yakaladıkları gözlemlenmiştir. Özellikle çalışma hayatına başlayan kadınların bu süreci rahat atlattıkları sonucuna ulaşılmıştır. Başlarda ailesinin bile desteğini göremeyen bazı kadınların, boşandıktan sonra kendilerini çabuk toparladıkları, yaşama dört elle sarıldıkları görülmektedir.

İletişim Sorunları ve Travmalar:

İletişim, insanlığın vazgeçilmez bir parçasıdır. İletişimin olmadığı bir ilişkinin varlığından söz etmek zordur. İletişim kurmak için illa ki konuşmaya gerek yoktur, konuşmadan da iletişim kurulabilir. Konuşmamak ta bir iletişim göstergesidir aslında. Zira karşıdaki insanla konuşmamak, onu ciddiye almamak anlamına gelebilmektedir. Bu çalışmada kadınların evlilikleri ya da boşanmaları sürecinde yaşanan iletişim sorunları ve bunların sonucu ortaya çıkan travma etkilerinin ne şekilde olduğunu da öğrenmek amaçlanmıştır. Bu konuda katılımcı kadınların verdikleri cevaplar ise aşağıda aktarılmıştır.

MÖ, “Bu süreçte sadece kızıyla görüşürdüm. Başak kimseyle iletişim kurmazdım.”

NY, “Eşime bir şey söylediğimde sadece bakardı. İyi veya kötü, hiçbir cevap vermezdi. Böyle sessiz kalmasından ziyade, tartışsa daha az kızardım. Bir ilişkide iletişim her şey demektir. Bir insanın bam teli vardır, tartışma anında bir söze patlayabilir. Ancak susan bir insana ne söylenilebilir? Ben eşimin suskunluğunu sorun ederken, o yine suskun kalıyordu. Karşınızda deyim yerindeyse kapı duvar biri varsa elden ne gelir? Yani evliliğimizin temelindeki iletişimsizlik bizi bu noktaya getirdi.”

GY, “Bir ilişki ve iletişimde güven yoksa o ilişki hiçbir şey ifade etmiyor. O kadın hayatına girdikten sonra benim sözlerime sağır oldu, çocuklarına kör oldu. Yan yana oturup konuştuğumuz insan, çok başka bir insana dönüştü. Karşınızdaki insanın ne söyleseniz anlamayacağını hissettiğiniz ve yüz ve beden dili ile sizi istemediğini gördüğünüz an çok kötü oluyorsunuz. Konuşmadığım biriyle evliliğimi sürdürmemekle en iyisini yapmışım.”

SK, “Her ne kadar kendimi toparlamış olsam da boşanma ve boşanma sonrasında yaşadığım travmalar bugün için bile insanlarla kurduğum iletişimi etkiliyor. Çünkü evlilikte eşinle göz temasıyla konuşabilmek çok kıymetlidir. Daha bir şey söylemeden onun mimiklerinden ve vücut hareketlerinden bir şey anlayabilmelisin. Aynı şekilde eşin de seni konuşmasan bile anlamalı. İletişim bence, iki insan arasında değil, iki kafa ya da iki yürek arasındadır. Bir şey konuşmadığım biriyle hayatı geçirmek işkencedir. Bugün evlilikten sonra ödediğim bedellere rağmen mutlu bir hayatım var. İyi ki konuşup, anlaşılmadığım bir insanla ömür geçirmemişim. Çünkü sizi dünyanın en güzel insanı yapan karşınızdakinin bir güzel bakışıdır, konuşurken ağzından çıkan iki güzel kelimedir. Siz o zaman dünyanın en iyisi, en güzeli imiş gibi hissedebilirsiniz. İletişimin olmadığı bir evlilikte huzur da yoktur, sevgi de, saygı da...”

ÖÜ, “Bizim iletişimimiz hep bağırma çağırma ile sonlanıyordu. Genelde suçlayıcı tavrda olan eşime karşı, bir süre sonra konuşmanın hiçbir anlam ifade etmediği sonucuna vardım. Özellikle iftira attığında ortak bir noktada görüş paylaşmamız mümkün değildi. Her ne olursa olsun kendisini haklı olarak görürdü. İletişimde dinleme, konuşmaktan daha önemlidir. Ancak eşimin dinlemek gibi bir huyu yoktu. Yalnızca işine geldiği şekilde konuşurdu.”

FT, “Maddi sorunları olan eşime tüm birikimimle medikal firma açtım. Devlet memuru olduğum için tüm borçlar benim üzerime idi. Bu sorunlarla uğraştım ve travmalar yaşadım. Eşimle düzgün bir şekilde iletişim kurabilseydik sorunlarımızı aşabilirdik. Her soruna tek başıma göğüs gerdim. Eşim ise evliliği kurtarmak

adına hiçbir şey yapmadı. Babasına düşkün olan çocuğuma da kendime de bunu yapmak istemezdim, ama boşanmak zorunda kaldım.”

ST, “Bana söylediği sözler, duvara konuşuyormuşum gibi hissettirdi. İletişimsizlik ile kendimi değersiz hissettim.”

TM, “Boşandığım gün yalnız çıktığım salondan kendimi direkt sokağa attım. Karşıma pek de yakın olmadığım bir arkadaşım çıktı. Halimden anladı ve bir yerlerde sohbet etmek istedi. Oturduğumuz yerde bir saat sadece ağladım. Arkadaşım neden ağladığımı sorduğunda, ‘Verdiğim mücadeleye ağladım.’ dedim. Sonrasında hiç ağlamadım. Boşandıktan sonra yeniden yaşamaya başladım. Şuanda evlilikten korkuyorum. Eşimle hiç iletişim kuramadım, sadece kendi bildiğini okuyordu. Konuşamamak o kadar kötü ki! Konuşmazdı ve konuşunca da saçma sapan şeylerden bahsediyordu.”

NY, “İletişimden anladığı emir vermek, hakarete bulunmak, karşısındaki insanı üzecek hal ve hareketlerde bulunmak idi. Kendisini karşınıza alıp konuşmaya çalıştığınızda, sizi asla dinlemezdi. ‘Şunu al, meyveyi yıka, yemeğimi getir, çorabı giydir.’ gibi emir cümleleri kurardı. Sevgi bağımız olsa idi, bunlar gözüme batmazdı. Ama bana yaptıklarından ötürü bende ona karşı hissedilen hiçbir güzel duygu yoktu.”

Katılımcı kadınların iletişim konusunda söylediklerine bakıldığında, hepsinde de iletişimsizlikten kaynaklı bir sorun olduğu görülmektedir. Kadınlar eşlerinin iletişimin konuşmaktan oluşan bölümünü emir vermek ve azarlamak olarak, susmaktan oluşan kısmının ise yok saymak, değer göstermemek olarak algıladıklarını betimlemektedirler ve iletişimsizliğin önemli bir sorun olduğunu vurgulamaktadırlar. Evliliklerinin temelinin aralarındaki iletişimsizlikten ötürü yıprandığını söyleyen kadınlar, iletişim kuramadıkları eşlerinden ayrıldıkları için mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Sırf iletişim kuramadıkları için duvarla karşı karşıya kaldıklarını ifade eden kadınlar, insan hayatında iletişimin ne denli önemli olduğunu yaşadıkları acı deneyimlerle dile getirmişlerdir.

Bir ilişkide güvenden söz etmek gerekirse, bunun yolunun sağlıklı bir iletişimden geçtiğini söylemek gerekir. Boşanmış kadınlar, eşleriyle kuramadıkları iletişimi, evliliklerini sarsan önemli nedenler arasında göstermişlerdir. İlla konuşarak iletişim olmadığı bir gerçektir. Beden hareketleri ile bile iletişim kurulacağı bilimsel bir durumdur. Zaten bunu görüşmeciler kadınlar da dile getirmişlerdir. Eşlerinin kendilerine bir bakış atmasının, kendileriyle göz teması kurmasının onlar için ne denli önemli olduğunu vurgulamışlardır. Bu bağlamda kadınlar, eşleri tarafından değer görmediklerini düşündüklerini, iletişimin evliliklerinde önemli bir role sahip olduğunu, sırf iletişim kuramadıkları için evliliklerinin zedelendiğinden ve hiç/yok sayılmalarından kaynaklı travma yaşadıklarından söz ederek, bu gerçeği doğrulamışlardır.

Sonuç

Değişen zamanla birlikte, evlilik hayatında da değişimler meydana gelmiştir. Eşlerin evlilikten ve birbirlerinden beklentileri de değişmiştir. Söz konusu beklentiler karşılanamadığında da boşanmalar ortaya çıkmaktadır. Dün hoş karşılanabilen bazı durumlar, bugün kadının kendi haklarını savunabilmeyi öğrenmesiyle birlikte kabul edilemez hale dönüşmüştür. Ancak yine de kadın olmaktan kaynaklı birtakım zorluklar, günümüzde de hâlâ etkisini göstermektedir.

Çalışmada görüşme yapılan kadınların söylediklerinden yola çıkarak elde edilen bilgiler değerlendirildiğinde, boşanma sürecinde ve sonrasında kadınların ciddi sorunlar yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu sorunlar arasında psikolojik ve ekonomik sorunlar başta gelmektedir. Kadınlar genellikle evliliklerini ihanete uğradıkları ve şiddet gördükleri için sonlandırma kararı almışlardır. Ancak bu kararı hayata geçirmek ise zaman almıştır. Çünkü aile ve toplum baskısı kendilerini, bir süre daha evliliği sürdürme konusunda ikna etmiştir. Boşanmaya neden olan bir diğer ve önemli unsur da eşler arasındaki iletişim sorunları yaşanmış olmasıdır. Eşinin kendisiyle iletişim kur(a)madığını dile getiren kadınlar, bu durumun kendilerini değersizleştirdiğinden, karşılarında bir duvar olduğundan ve yok

sayıldıklarından, en azından iletişim kuramamanın böylesi bir ruh haline neden olduğundan dem vurmışlardır.

Görünen o ki Türkiye gibi geleneksel değerlerin yaygın olarak uygulandığı bir toplumda boşanma kararı almak ya da boşanmış kadın olmak sadece hayatın kendisiyle değil, toplumun geneliyle de mücadele etmek anlamına gelmektedir. Nitekim görüşme yapılan kadınların çoğunluğunun ekonomik özgürlüğü bulunmasına rağmen, söz konusu sıkıntıları yaşamış olmaları, bu durumu doğrulamaktadır. Boşanma sonrasında özgürlüğüne kavuşan kadınlar ise; bu özgürlüğe ulaşabilmek için eşlerine, çocuklarına, ailelerine ve topluma karşı fiziksel, ruhsal, ekonomik vb. şekilde bedeller ödemek zorunda kalmışlardır.

Kaynakça

Bulut, I., (1993). *Ruh Sağlığının Aile İşlevlerine Etkisi*, Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu.

Can, Y ve Aksu, N. B., (2016). “Boşanma Sürecinde ve Sonrasında Kadın”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888-902.

Kabaklı Çimen, L., (2008). *Türk Töresinde Kadın ve Aile*, 1. Baskı, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kaya, T., (2009). İstanbul’da Yaşayan kadın ve Erkeklerin Boşanma Deneyimleri, *Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi*, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antropoloji Anabilim Dalı, İstanbul.

Oğurtan, S. G., (2011). *Boşandım Diyemedim: Boşanmanın Aile ve Toplum Üzerine Etkileri*, Konya: Çizgi Kitabevi.

Okumuş, T., (2012). Evlilik Birliğinin Temelinden Sarsılması Nedeniyle Boşanma, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Anabilim Dalı, Erzincan.

Özgüven, İ. E., (2001). *Ailede İletişim ve Yaşam*, 1. Basım, Ankara: PDREM Yayınları.

Özgüven, İ. E., (2000). *Evlilik ve Aile Terapisi*, Ankara: PDREM Yayınları.

Salman, N. ve Uzunboylu, H., (2011). *Eşlerin Boşanma Nedenleri ve Eğitimi*, 1. Baskı, Ankara: Pegem Akademi.

T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009). *Boşanma Nedenleri Araştırması*, Ankara.

Türk Dil Kurumu. (2018). <http://www.tdk.gov.tr> Erişim Tarihi: 31 Mart 2018.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2018). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=hbVvH1yVLPx2zrHsy6HkFH13Dn23cQvgKVLdLTJdXxz1x0sDggCb!235362894?id=27593> Erişim Tarihi: 1 Nisan 2018.

Uğur, S. B., (2014). “Günümüzde Kadının Boşanma Deneyimleri: Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Araştırma”, *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(2), 293-326.